

**Чернігівське об'єднання
Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка**

**Ніжинська міськрайонна благодійна організація
«Благодійний фонд «Ніжен»**

**Національний
архітектурно-історичний заповідник
«Чернігів стародавній»**

ПИТАННЯ МОВИ, СПРАВА БУТТЯ НАЦІЇ

Матеріали науково-практичної конференції

(Чернігів, 21 лютого 2016 р.)

**Чернігів – Ніжин
2016**

УДК 81'272'42(06)

ББК 81-67я431

П 32

Рекомендовано до друку

Правлінням Чернігівського обласного об'єднання

*Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка
(протокол № 1 від 23.02. 2016 р.) та науково-методичною радою
Національного архітектурно-історичного заповідника
«Чернігів стародавній» (протокол № 2 від 29.02.2016 р.)*

Редакційна колегія:

Олена Бросаліна, Анатолій Зеленько, Людмила Зіневич,
Інна Непотенко, Василь Чепурний, Сергій Черняков (відп. секр.),
Микола Шкурко (голова), Василь Шустъ (заст. голови)

Літературний і науковий редактор Ігор Бурковський
Коректор Вікторія Хомич

Питання мови, справа буття нації: зб. матер. конф. / Чернігів.

П 32 обл. об-ня Всеукр. т-ва «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, Ніжин.
міськрайон. благод. орг. «Благодійний фонд «Ніжен», Нац. архіт.-іст.
заповідник «Чернігів стародавній» / Редкол.: Шкурко М. (голова) [та
ін.]. – Ніжин: Вид. ПП Лисенко М.М., 2016. – 112 с. + 2 ст. ілюстр.

ISBN 978-617-640-286-2

*Матеріали науково-практичної конференції «Питання мови,
справа буття нації», проведеної в м. Чернігові в Міжнародний
день рідної мови, містять міркування довкола мовної ситуації в
Україні, почасти на міжнародному тлі, та конкретні пропозиції
щодо її оздоровлення, звернені до влади.*

УДК 81'272'42(06)

ББК 81-67я431

Усі права застережено.

У разі цитування матеріалів посилення на збірник обов'язкове.

На обкладинці:

Семаргл – зображення, що збереглося на капітелі
Борисо-Глібського собору (XII ст.) в Чернігові.

© Автори статей, 2016

© Видавець ПП Лисенко М.М., 2016

ISBN 978-617-640-286-2

ЗМІСТ

Передмова 6

Бросаліна О., Зеленько А., Чепурний В.,

Шкурко М., Шустъ М. Питання мови, справа буття нації :

Звернення до наукової спільноти і державників України 10

Білоконь І. Рецензія на «Звернення» за темою:

«Питання мови, справа буття нації» Олени Бросаліної,
кандидата філологічних наук, Анатолія Зеленська,
доктора філологічних наук, Василя Чепурного,
Миколи Шкурка, Василя Шустя, кандидата педагогічних наук... 14

I. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Бутко С. Державна політика відновлення

та збереження національної пам'яті українського народу:
роль і місце Українського інституту національної пам'яті 16

Шкурко М. Державотворче завдання 25

Коваленко В. Удосконалення законодавчо-нормативних
актів – правова гарантія повноцінного функціонування
української мови в Україні 30

Тимошик М. Як відправити мовне питання
в закладах культури, освіти, науки? 39

Демиденко В. Правове забезпечення захисту
та розвитку інтелектуально-мовного капіталу народу України ... 43

Білоконь І. Визначальний вплив мовного середовища
на формування національної ідентичності 46

Галковська Н. Державна мова
й сучасний український учитель 50

ІІ. МОВА І СУСПІЛЬСТВО

Михед П. Мова в суспільстві: “learned helplessness”.....	53
Шусть В. Психологія мовлення управлінських еліт України як віддзеркалення кризової трансформації політичних цінностей суспільства	59
Бурковський І. Чи матиме українська мова гідне майбуття?	64
Ющук І. Умова збереження мови й нації.....	71
ІІІ. ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	
Зіневич Л. Із досвіду роботи безкоштовних курсів української мови в Чернігові	75
Грецький О. До мовного питання в сучасній Україні та Німеччині.....	79
Ткаченко В., Ковбасенко Ю., Понамарчук Д. Європейське мовне законодавство й чинний механізм реалізації статусу української мови як державної (у зіставленні з досвідом Франції та Словаччини).....	83
Онищенко Н. Українська освіта в Нью-Йорку	92
Резолюція № 1 конференції «Питання мови, справа буття нації»	97
Резолюція № 2 конференції «Питання мови, справа буття нації»	97
Пропозиція Святослава Караванського	98
Слово від експерта: Васютинський В. (Рецензія на збірник матеріалів науково-практичної конференції «Питання мови, справа буття нації»)	99

Шкуліна А. Пісня про оборону	101
Галковська Н. Коли замовкне мова	105
Фоторепортаж	107
Автори збірника	107
Подяка за допомогу в організації конференції	109

Список використаних джерел та літератури

1. Debray R. Le pouvoir intellectuel en France / R. Debray – Éditions Gallimard. – Paris, 1986. – 352 pp.
2. Шевельов Ю. Так нас навчали правильних проізношеній // Шерех Ю. Поза книжками і з книжок / Ю. Шерех (Шевельов Ю. В.). – К.: Час, 1998. – 447 с.
3. Marossek D. Kommst du Bahnhof oder hast du Auto? / D. Marossek. – Hanser. – Berlin, 2016. – 160 pp.

Olexandr Hretskyi

Concerning the language question in modern Ukraine and Germany

Some consequences of language interactions caused by not appropriate level of ethnic minorities integration inside country are highlighted.

Keywords: language situation, native language, regulation.

**Всеволод ТКАЧЕНКО,
Юрій КОВБАСЕНКО,
Дмитро ПОНАМАРЧУК**

Європейське мовне законодавство і чинний механізм реалізації статусу української мови як державної (у зіставленні з досвідом Франції та Словаччини)

У доповіді стисло висвітлено європейський досвід у сфері мовного будівництва. Наголошується на важливості для України європейського мовного законодавства, зокрема французького «Закону Тубона» та словацького закону про державну мову, спрямованих на обов'язкове вживання одної державної мови в усіх без винятку сферах життя. Констатується вкрай незадовільна та загрозлива ситуація з функціонуванням державної мови в Україні, відзначено необхідність негайно скасувати антиконституційний Закон України «Про засади державної мовної політики», прийнятий у 2012 році, а замість нього нарешті ухвалити нормативно-правові акти, які не на словах, а на ділі запровадять українську державну мову в усіх сферах державного й суспільного життя українського народу на всій території України.

Ключові слова: українська мова, державна мова, українське мовне законодавство, європейське мовне законодавство.

Як засвідчує європейський досвід, глобалізація аж ніяк не означає і не потребує згортання або нівелювання національних мов і культур. Добре відомою є офіційна статистика з цього питання: з 42 європейських країн єдина національна мова є державною у 36. І кожна з цих країн усіляко культивує, старанно плекає та надійно охороняє свою одну національну мову, що «збирає націю докупи», працює на зміцнення єдності, цілісності країни і є, зрештою, розпізнавального ознакою, візитною карткою цієї держави. Національні мови та культури – це святе, це – душа кожного з європейських народів.

Французька держава утвердилася завдяки французькій мові, що прийшла на місце латини, замінивши її від 1539 року в усіх юридичних документах. Проте конституційна стаття, згідно з якою «французька мова є державною мовою Французької Республіки», з'явилася лише через 453 роки – у 1992. Як розповідає українсько-французька журналістка Зірка Вітошинська, увагу до цього питання спричинено насамперед глобальним поширенням «англо-американізації» та бурхливою реакцією на неї свідомої частини французького народу, презентованої численними громадськими та неурядовими організаціями, зокрема «Майбутнє французької мови», «Захист французької мови», «Асоціація для захисту й поширення французької мови», «Опір рекламній агресії» та інші. Завдяки їхній активності французький уряд 4 серпня 1994 року ухвалив славнозвісний «закон Тубона» (за прізвищем тодішнього міністра культури) про запровадження у Франції державної політики, спрямованої на забезпечення повноцінного функціонування французької мови в усіх сферах життя. (А нефранцузів у Франції нараховується близько 20 % – тобто приблизно стільки ж, скільки й неукраїнців в Україні, до числа яких входять і чимало етнічних українців,

зденационалізованих в обставинах підколоніального існування та масованої великорадянсько-імперської інтервенції, що набула дедалі агресивнішого характеру з часів Петра та Катерини).

23 статті «закону Тубона» гарантують французькій державній мові – як «важливій складовій частині самобутності та національного надбання Франції» та «головному здобутку Французької республіки» – достоту упривілейовані позиції в усіх без винятку сferах життя. За цим законом забороняється вживання в публічних сферах висловів чи термінів іноземною мовою; раз на рік, до 15 вересня, уряд надсилає до парламенту свій звіт про хід виконання даного закону; окремим актом передбачено й форми покарань за порушення закону – штраф (до 9 тисяч доларів) або ув'язнення (до 6 місяців).

«Через шість років від початку дії «закону Тубона», – простежує Зірка Вітошинська, – у Звіті французькому парламенту від 2000 року відзначалося, що цей «закон добре виконується» і «суспільство винятково чутливе до мовного питання на Батьківщині», а тому й «мобілізується, коли становище мови йому віддається під загрозою» [3, 73].

Так, за даними цього звіту, відсоток правопорушень у сфері мови знизився на 1–11 %, а кількість судових покарань зменшилася зі 124 до 98. Водночас зафіксовано, що великі фірми, як не прикро, дедалі частіше послуговуються англійською як робочою мовою. Серед вагомих здобутків Генеральної комісії термінології та неології – видання «Термінологічного збірника» з приблизно 2500 термінами та кількох нових списків слів для таких царин, як економіка, фінанси, інтернет. У звіті повідомляється також, що Генеральна дирекція французької мови помітно сприяє поліпшенню наукових видань та синхронних перекладів на міжнародних виставках. А Вища рада телерадіомовлення запевнила, що французьке телебачення чітко додержується квот на франкомовну та європейську продукцію.

Проте, на думку Зірки Вітошинської, якщо розглянути текст звернення Великого мітингу «Обурення французької мови», зачитаного 23 лютого 2000 р. в Національних зборах Франції, то ситуація з французькою державною мовою виглядає менш утішною: «Ми бачимо глумління з держави, приниження французької мови, упослідження нашого народу, розхитування нашої культури, послаблення нашого міжнародного престижу, наші скомпрометовані місце і роль у всьому світі. І ким? Обивателями, чиїм обов'язком, честю й метою мало би бути служіння Франції, її культури й мові. Ця англомовна хвороба охопила всіх, чиї амбіції обмежені намірами посісти другорядне місце в установах світового порядку» [3, 73–74].

Значною мірою на досвід Франції зорієнтовані закони ряду європейських держав, зокрема Словаччини. За конкретний зразок європейського законодавства в царині сучасного мовного будівництва в Україні може правити й Закон «Про державну мову в Словацькій Республіці», нова редакція якого набрала чинності 1 вересня 2009 року. «Словацький досвід у сфері мовного будівництва, – наголошує професор Любомир Белей, – важливий для України ще й тому, що Словаччина здобула незалежність на рік пізніше від України, а до того, як відомо, понад тисячу років перебувала у складі Угорського Королівства, Габсбурзької імперії, Чехословаччини. Нині у Словаччині на особливий статус претендує угорська меншина, до якої належить майже кожен десятий громадянин Словаччини, та не всі представники якої у захваті від статусу угорців як національної меншини» [6, 50].

Словацький закон «Про державну мову...» містить законодавчі регламентовані механізми контролю за його неухильним дотриманням і визначає адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення його конкретних положень. Якщо порушники – юридичні або фізичні особи – не реагують на попередження, на них накладають штраф у розмірі від ста євро до 5 тисяч євро. Стягнені штрафи перераховують до державного бюджету. Показа-

зово, що Парламент Словацької Республіки, ухваливши Закон «Про державну мову...» не просто, на переконання Л. Белея, поклав на уряд відповідальність за забезпечення державного статусу словацької мови, а й зобов’язав Міністерство культури цієї країни щодво роки готувати звіт про функціонування словацької державної мови на теренах Словаччини.

Що ж до ситуації в Україні, то слід пригадати, що традиційно незручне для шовіністичної Російської імперії «мовне питання» перед розпадом СРСР набуло нечуваної доти гостроти. Ставало чимдалі важче імітувати перед світовою спільнотою, що в Радянській імперії всі національні мови (а не лише російська) «благоденствують». Із усією невідворотністю оголосилася правда про те, що т. зв. «братерська дружба народів СРСР» насправді була «не інтернаціоналізмом, а русифікацією». Тому в 1980-х рр., під час Горбачовської «перестройки», у союзних республіках почався процес творення нового мовного законодавства, яке радше було паліативом, виконувало функцію «випускання пари в свисток», імітації, а не реального поліпшення розвитку мов народів СРСР. У процесі створення «Закону УРСР “Про мови в Українській РСР”» (1989) вияскравилося багато реальних проблем, у т. ч. кричущі факти приниження й нівелювання української мови в навчальних закладах Української РСР, зокрема й через національну індиферентність, манкуртізм значної частини зросійщених українців. Так, один зі співавторів цієї статті, перебуваючи в складі комісії ВР УРСР з підготовки «Закону УРСР “Про мови в Українській РСР”», на власні очі бачив стоси заяв батьків харківських школярів із проханням звільнити їхніх дітей від вивчення саме української мови через нібито незадовільний стан здоров’я учнів (при цьому медичних довідок часто не було). Це езуїтство було ще небезпечнішим, оскільки дозволяло зросійшувати цілі генерації українців, при цьому прикриваючись позірно «вільним» воле-

виявленням самих громадян і водночас приховуючи антиукраїнський тиск імперської політики Кремля. Дуже слішно писав свого часу Івана Дзюби: «Фактична нерівність навіть при формальній рівності неминуче веде до русифікації і є її могутньою рушійною силою» [3, 154].

Україна здобула незалежність у 1991 році, випивши гірку чашу багатовікового поневолення з боку Османської, Австро-Угорської й Російської імперій, Речі Посполитої та комуно-більшовицької Імперії зла за назвою «СССР». Протягом семи століть українська мова пригноблювалась на різних територіях України і ще досі не посідає належного місця як державна мова. «Кожному мусить бути ясно, – відзначив професор Анатолій Погрібний, – що доки українство та його мова належно не зміцнилися, навіть і порушувати питання про офіційну двомовність в Україні – то значить виявляти відверту недружність до українства, ба навіть жорстокість, що має на меті банальне поглинення слабшого сильнішим» [5, 95].

Адекватно відповідаючи на пекучі державотворчі виклики національних ідеалів України, керівництво української держави покликане набратися політичної волі й негайно скасувати Закон України «Про засади державної мовної політики», влучно прозваного в народі мовою дітей «законом-кáкою» і прийнятого за ініціативою та проектом учасників у шовінізмі сьогоднішніх нашадків російських царів і радянських генсеків. Нешодавній розвиток подій в Україні показав, що цей закон значною мірою став подразником та провокатором мовного сепаратизму, оскільки змістом багатьох своїх статей він суперечить статті 10 Конституції та рішенню Конституційного Суду України від 1999 року, перешкоджаючи українцям реалізувати своє законне конституційне право в частині використання, поширення і пропагування української державної мови в усіх без винятку сферах державного і суспільного життя українського народу на всій території України, сприяючи міжнаціональній напрузі та прискореній зміні

самої етноструктури українського суспільства зі щонайзагрозливішими наслідками для українського етносу. «Бачимо цинічні домагання, – наголошував А. Погрібний, – запровадити офіційну двомовність за обставин, коли українська мова ще тільки починає розпрямлятися, коли й без узаконеного статусу російської як офіційної її, українській, доводиться почуватися, як попідтинню, максимум – як мові національної меншини. Ale тоді про що йдеться? Про узаконення відповідного статусу російської мови, ущемлення для якої в Україні існують лише у хворій уяві політиків, чи про узаконення оцього жебрацького попідтиння для мови української, а разом з останньою – і для самої України? Тобто праспоконвічному, праодвічному, автохтонному на цій частині планети масиву українського етносу – титульній нації – настирливо, набридливо, тупо-невідступно... нав'язується цілковито перевернутий з ніг на голову мовний порядок, що здатен продемонструвати хіба що цинічний вияв живого та живучого у наші дні неоколоніалізму» [5, 95].

Керівники української держави зобов'язані нарешті ухвалити державницький Закон «Про державну мову», прийняти «Державну програму з відродження й упровадження української мови в усі сфери державного і суспільного життя» та відновити дію Указу Президента України № 161/2010 «Про концепцію державної мовної політики», які на ділі запровадять українську державну мову в усіх без винятку сферах державного і суспільного життя українського народу на всій території України. *Адже відповідно до світових стандартів українці, що становлять 77,8 % мешканців України, мають абсолютне право на державність лише однієї національної мови – української, хоча для цього досить і 70 %.*

«За «калібром» народу-носія мови, тобто за демографічною потужністю, – стверджує відомий учений-мовознавець, професор Костянтин Тищенко, – ми нині на 26-му місці у світі з-поміж 2500 народів і мов (неправда, що мов у світі 6000, адже навіть Біблія перекладена «лише» на 2017 мов, а вже ж Церква,

погодьтеся, нагоди перекласти її на якомога більше мов ніжк не оминула б). То виходить, що до кінця рангового списку мов, до найменших, найдрібніших мовних спільнот після нас іще 90 % мов народів світу» [1, 8].

Нагального практичного розв'язання архіважливого питання запровадження української державної мови в усіх без винятку сферах життя вимагають незмінний євроінтеграційний курс України, зрозуміле й природне прагнення нашої країни стати повноправним членом єдиної родини європейських держав. Грізною пересторогою для нашої молодої держави і сьогодні залишається застереження Надзвичайного і Повноважного Посла України, письменника Юрія Щербака про те, що «українська повинна бути державною, бо інакше мовами націю можна розколоти гірше, ніж будь-якими іншими заходами» (газета «Літературна України», 2002, 4 липня).

Список використаних джерел та літератури

1. Тищенко К. Нове тисячоліття української мови / К. Тищенко // Урок української. – 2002. – № 3. – С. 7–9.
2. Вітошинська З. Мова – безпека нації / З. Вітошинська // Ятрань. – 2004. – № 4. – С. 72–75.
3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 330 с.
4. «Закон УРСР ”Про мови в Українській РСР”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Погрібний А. То що засвідчує світовий досвід? / А. Погрібний // Ятрань. – 2005. – № 5. – С. 92–100.
6. Белей Л. Буква закону. На карб поборникам двомовності в Україні та їхнім супротивникам / Л. Белей // Український тиждень. – 2009. – № 51 (112). – 18–24 грудня.

**Vsevolod Tkachenko,
Yuriii Kovbasenko,
Dmytro Ponamarchuk**

European language legislation and operating mechanism of realization of the status of Ukrainian as the state language (in comparison with an experience of France and Slovakia)

In the report the European experience in the field of language building is briefly reflected. The authors mark the importance of the European language legislation, in particular the French Toubon Law and the State Language Law of Slovakia focused on the obligatory use of a state language in all spheres of life. An extremely unsatisfactory and threatening situation with functioning of the state language in Ukraine is recorded, with addition of an appeal to abolish immediately the unconstitutional Law of Ukraine On the principles of the state language policy, and to adopt instead some new legislative acts aiming to extend the functioning of the state Ukrainian language in all spheres of state and public life of Ukrainian people over the whole territory of Ukraine.

Keywords: Ukrainian language, state language, Ukrainian language legislation, European language legislation.

АВТОРИ ЗБІРНИКА

Білоконь Ігор Вікторович – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України

Бурковський Ігор Зенонович – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

Бутко Сергій Володимирович – представник Українського інституту національної пам'яті в Чернігівській області

Галковська Надія Миколаївна – вчитель вищої категорії Рудківської загальноосвітньої школи Чернігівської області

Грецький Олександр Сергійович – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри рекламного та виставкового бізнесу Інституту реклами Міжрегіональної академії управління персоналом

Демиденко Володимир Юрійович – президент Антикорупційної громадської спілки «Совість»

Зінєвич Людмила Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та українознавства Чернігівського національного технологічного університету

Коваленко Володимир Федорович – виконавчий директор Харківського обласного об'єднання громадян «Українська родина»

Кубасенко Юрій Іванович – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Наукове видання

Чернігівське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства
«Просвіта» імені Тараса Шевченка

Ніжинська міськрайонна благодійна організація
«Благодійний фонд «Ніжен»

Національний архітектурно-історичний заповідник
«Чернігів стародавній»

Питання мови, справа буття нації

Матеріали науково-практичної конференції

(Чернігів, 21 лютого 2016 р.)

Редколегія публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їх авторів.

*Автори несуть відповідальність за повноту та системність
висвітлення питання, достовірність фактичного матеріалу, автентичність
цитат і точність бібліографічних посилань.*

Адреса редакційної колегії:

Чернігівське обласне об'єднання

Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка
вул. Хлібопекарська, 10, м. Чернігів, 14000, Україна тел. (0462) 49283

Підписано до друку 27.09.2016 р. Формат 60x84/16. Папір офсет.

Гарнітура Times Ум. др. арк. 6,51. Обл.-вид. арк. 4,02.

Тираж 150 прим. Зам. № 1280

Видавець і виготовлювач ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.